

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

“ЗАТВЕРДЖЕНО”

Декан факультету педагогіки і психології

_____ Т.О.Олефіренко

“_____” _____ 20__ року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
вибіркової навчальної дисципліни**

СПЕЦРИСУНОК

освітнього рівня бакалавр

02 Культура і мистецтво

023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація
шифр за навчальним планом ВВ 1.2.02

Київ – 2020

Робоча програма розроблена на підставі навчальної програми “Графічні технології реклами”, затвердженої на засіданні Вченої ради НПУ імені М. П. Драгоманова від “_____” _____20____року, протокол №_____.

Розробники програми: Шалварова К.С., ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М.П.Драгоманова,
Карпенко В.А., ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М.П.Драгоманова,
Цебенко Л.І., ст. викладач кафедри образотворчого мистецтва НПУ імені М.П.Драгоманова.

Затверджено на засіданні кафедри образотворчого мистецтва

“_____” _____20____року, протокол №_____

Завідувач кафедри

(підпис) (Шевнюк О.Л.)
(прізвище та ініціали)

Опис дисципліни
Шифр дисципліни ВВ 1.2.02

Загальні характеристики дисципліни	Навчальне навантаження з дисципліни		Методи навчання і форми контролю
Галузь знань 02 Культура і мистецтво	Кількість кредитів - 15		Методи навчання пояснювально-ілюстративний мультимедійний практичний творче завдання
Спеціальність 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація	Загальна кількість годин		
	<i>Денна - 450</i>	<i>Заочна</i>	
Освітній рівень: бакалавр	Лекції		
	8		
	Семінарські (практичні) заняття		
Вибіркова	Лабораторні заняття		Форми поточного контролю оцінювання практичних завдань
Рік вивчення дисципліни за навчальним планом – 1,2	224		
	Індивідуальні заняття		
Семестр – 1 - 4	1 год на студента		
	Самостійна робота		
Тижневе навантаження (год) аудиторне – 4,4,4,6 самостійна робота- 3	218		Форма підсумкового контролю залік екзамен
	Співвідношення аудиторних годин і годин СРС		
Мова навчання - українська	1:1		

Предмет вивчення навчальної дисципліни

графічне зображення предметів, фігури людини і простору на площині та технології його виконання.

Міждисциплінарні зв'язки – живопис, композиція, перспектива, пластична анатомія.

Мета і завдання навчальної дисципліни

Мета: підготовка майбутнього вчителя до створення графічних зображень предметів, фігури людини і простору на площині та оволодіння методикою навчання цьому учнів.

Завдання: основними завданнями вивчення дисципліни «Спецрисунок» є ознайомлення з основними напрямками розвитку рисунку на сучасному етапі, засвоєння правил графічного зображення та законів побудови форм та фігури людини на площині (конструктивну будову форми предметів, анатомію, перспективу, закони розташування світла на об'єктах), послідовного оволодіння різними видами рисунку, графічними техніками і матеріалами, створення художнього образу за допомогою виражальних засобів рисунку.

Навчальний матеріал дисципліни, зміст практичних занять, критерії та порядок оцінювання та додаткова інформація розміщені на веб-сайті курсу за посиланням <https://moodle.npu.edu.ua/enrol/index.php?id=393>

II. Основні результати навчання та компетентності, які вони формують

№з/п	Компетентності	Програмні результати навчання
1	K17. Здатність інтегрувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі.	ПР01. Застосовувати комплексний художній підхід до створення цілісного образу.
2	K06. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).	
3	K09. Здатність оцінювати та забезпечувати якість виконуваних робіт.	ПР06. Застосовувати знання з композиції, розробляти формальні площинні, об'ємні та просторові композиційні рішення і виконувати їх у відповідних техніках і матеріалах.
4	K16. Генерувати авторські новаційні пошуки в практику сучасного мистецтва.	
5	K17. Здатність інтегрувати смисли та засоби їх втілення у мистецькому творі.	ПР07. Відображати морфологічні, стильові та кольоро-фактурні властивості об'єктів образотворчого і декоративного мистецтва.
6	K13. Розуміти базові теоретичні та практичні закономірності створення цілісного продукту предметно-просторового та візуального середовища, володіти основними класичними та сучасними категоріями та концепціями мистецтвознавчої науки.	ПР16. Володіти фаховою термінологією і методикою образотворчого мистецтва.
7	K20. Здатність використовувати професійні знання у практичній педагогічній діяльності.	ПР11. Визначати мету, завдання та етапи мистецької, педагогічної та дослідницької діяльності, сприяти оптимальним умовам для якісного виконання роботи.

III. Тематичний план дисципліни

На вивчення дисципліни відводиться 15 кредитів ЄКТС 232 год.

№ з/п	Назви модулів і тем	Кількість годин (денна форма навчання)					Кількість годин (заочна форма навчання)				
		Ауд	Лекц	Прак	Лаб	СРС	Ауд	Лекц	Прак	Лаб	СРС
1	Тема 13. Замальовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах.	34	2		32	33					
2	Тема 14. Рисунок натюрморту з гіпсовою головою з характерними рисами обличчя.	34			34	34					
3	Тема 15. Рисунок голови натурника.	28	2			29					
4	Тема 16. Рисунок голови натурниц в головному уборі.	30				30					
5	Тема 17. Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини.	22	2		21	33					
6	Тема 18. Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі.	22			22	34					
7	Тема 19. Рисунок поясного портрету людини.	24			24						
8	Тема 20. Передача складного руху.* Рисунок гіпсової фігури.	12*									
9	Тема 21. Рисунок оголеної чоловічої* фігури.					25					
10	Тема 22. Рисунок оголеної жіночої фігури в ракурсі.	24			24						
Разом:		232	8		224	218					

IV. Зміст дисципліни

№ з/п	Назва теми
1	<p>Зарисовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах. Послідовність ведення малюнку. Передача перспективних скорочень у складному ракурсі. Узагальнення тонування великих мас.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.</p>
2	<p>Рисування натюрморту з гіпсовою головою з яскраво вираженими характерними рисами обличчя.Послідовність ведення малюнку. Передача характерних особливостей натур. Виявлення її пластичної форми та освітлення.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок,живопись, композиция.- М., 1981.</p>
3	<p>Рисування чоловічої голови з живої моделі. Методичні особливості роботи над малюнком. Основні етапи роботи. Портретна характеристика натури.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.</p>
4	<p>Рисування портрету натурниці у головному уборі.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Бучинський С.Л. Основы грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.</p>
5	<p>Рисування гіпсового зліпку кисті руки у різних ракурсах Практичне вивчення форми кисті руки. Анатомія кисті руки людини, її рухливість і пластика. Побудова кисті із зап'ястям. Передача узагальненої форми руки.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.</p>
6	<p>Рисування гіпсового зліпку стопи у різних ракурсах. Практичне вивчення анатомії і стопи людини. Анатомія стопи людини. Виявлення конструктивної основи стопи, її узагальнена тональна характеристика.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.</p>
7	<p>Світлотіньовий рисунок анатомічної гіпсової моделі Гудона з чітким бічним освітленням. Мускулатура тіла людини. Композиція, пропорції, конструкція. Вісі фігури та окремих її частин. Тон, форма, об'єм. Цілісне бачення фігури.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.</p>
8	<p>Рисування напівоголеної сидячої чоловічої фігури. Композиція фігури. Центр тяжіння та рівновага. Опорні точки грудної клітини, голови, плечового пояса, рук/. Пропорції, рух, характер фігури. Особливості моделювання форми.</p> <p style="text-align: center;">Рекомендовані інформаційні джерела:</p>

	Смирнов Г.Б. Рисування з натури.-К.,1992
9	<p>Начерки фігури людини з натури.Визначення композиції начерка на аркуші, центру тяжіння і рівноваги, передача основних пропорцій, руху, характеру постаті, складок одягу. Використання пластичної лінії в поєднанні з штрихом та плямою.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.</p>
10	<p>Рисування гіпсової моделі фігури людини у складній позі. Композиція фігури на аркуші. Послідовне ведення роботи. Пластична характеристика пози. Підпорядкування деталей основному руху. Передача форми.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978</p>
11	<p>Рисування оголеної чоловічої фігури у повний зріст. Композиція фігури. Центр тяжіння та рівновага. Опорні точки /таза, ніг,грудної клітини, голови, плечового пояса, рук/. Пропорції, рух, характер фігури. Особливості моделювання форми.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976</p>
12	<p>Світлотіньовий рисунок оголеної жіночої фігури. Передача ритму руху фігури людини.Композиція фігури на аркуші. Послідовне ведення роботи. Пластична характеристика пози. Підпорядкування деталей основному руху. Передача форми.</p> <p>Рекомендовані інформаційні джерела:</p> <p>Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976</p>

Рекомендовані інформаційні джерела

Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.
 Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок,живопись, композиция.- М., 1981.
 Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
 Бучинський С.Л. Основы грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.
 Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
 Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
 Смирнов Г.Б. Рисування з натури.-К.,1992
 Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
 Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
 Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978

4.2. Плани лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	V семестр	
	Модуль 1. Рисунок гіпсової моделі голови у різних ракурсах і середовищі	
1	<p>Тема 1. Замальовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах.</p> <p>Послідовність ведення малюнку. Передача перспективних скорочень у складному ракурсі. Узагальнене тонування великих мас.</p> <p>Завдання:</p> <p>1.1. Світлотіньові замальовки гіпсових моделей голови античної скульптури у різних ракурсах з чітким бічним освітленням (Софокл, Сократ Дорифор або ін.)</p> <p>Матеріали: м'який олівець, формат А-3</p>	32
2	Тема 2. Рисунок натюрморту з гіпсовою головою, що має характерні	

	<p>риси обличчя.</p> <p>Послідовність ведення малюнку. Передача характерних особливостей натури, виявлення її пластичної форми. Передача тональних співвідношень та освітлення.</p> <p>Завдання:</p> <p>2.1. Світлотіньовий рисунок натюрморту з гіпсовим зліпком скульптурного портрету з виразними рисами обличчя. (Лаокоон, Гатамелата, Вольтер).</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-2</p>	28
	VI семестр	
	Модуль 2. Рисунок голови людини	
3	<p>Тема 3. Рисунок голови натурника*.</p> <p>Методичні особливості роботи над малюнком голови натурника. Основні етапи роботи. Портретна характеристика натури.</p> <p>Завдання:</p> <p>3.1 Навчальний рисунок голови натурника середнього віку при чіткому бічному освітленні.</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-2</p>	34*
4	<p>Тема 4. Рисунок портрету натурниці у головному уборі.</p> <p>Особливості портретного мистецтва. Передача схожості та виявлення індивідуального характеру натури. Основні прийоми рисунку портрету м'якими матеріалами.</p> <p>Завдання:</p> <p>4.1. Творчий рисунок голови натурниці у головному уборі при чіткому бічному освітленні..</p> <p>Матеріали: м'які олівці, формат А-2</p>	34
	VII семестр	
	Модуль 3. Рисунок фігури людини з гіпсової моделі	
5	<p>Тема 5. Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини.</p> <p>Анатомія кисті руки людини, її рухливість і пластика. Побудова кисті із зап'ястям. Передача узагальненої форми руки. Анатомія стопи людини. Виявлення конструктивної основи стопи, її узагальнена тональна характеристика.</p> <p>Завдання:</p> <p>5.1. Замальовки гіпсового зліпку руки у різних ракурсах (2 варіанти).</p> <p>Матеріали: м'які олівці, формат А-2</p> <p>5.2. Тональні замальовки гіпсового зліпку стопи у різних ракурсах.</p> <p>Матеріали: м'які олівці, формат А-3</p>	22
6	<p>Тема 6. Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі.</p> <p>Мускулатура тіла людини. Композиція, пропорції, конструкція. Вісі фігури та окремих її частин. Тон, форма, об'єм. Цілісне бачення фігури.</p> <p>Завдання:</p> <p>6.1. Світлотіньовий рисунок анатомічної гіпсової моделі Гудона з чітким бічним освітленням.</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-2</p>	22
7	<p>Тема 7. Рисунок поясного портрету людини.</p> <p>Вивчення зв'язків голови, плечового поясу, рук із загальним силуетом фігури.</p> <p>Завдання:</p> <p>7.1. Рисунок напівоголеної сидячої чоловічої пів фігури у нескладному ракурсі.</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-2</p>	24
	VIII семестр	

Модуль 4. Рисунок фігури людини		
8	<p>Тема 8. Передача складного руху. Рисунок гіпсової фігури*.</p> <p>Композиція на аркуші. Пластична характеристика пози. Підпорядкування частин тіла основному руху. Цілісне бачення фігури.</p> <p>Завдання:</p> <p>8.1. Світлотіньовий рисунок гіпсової моделі фігури людини у складній позі (хлопчик, що виймає скалку, дискобол або ін.).</p> <p>Матеріали: прості олівці, або змішана техніка, формат А-2.</p>	6*
9	<p>Тема 9. Рисунок оголеної чоловічої фігури*.</p> <p>Композиція фігури. Центр тяжіння та рівновага. Опорні точки /таза, ніг, грудної клітини, голови, плечового пояса, рук/. Пропорції, рух, характер фігури. Особливості моделювання форми.</p> <p>Завдання:</p> <p>9.1. Світлотіньовий рисунок оголеної чоловічої фігури у нескладному русі.</p> <p>Матеріали: м'які матеріали, формат А-1.</p>	6*
10	<p>Тема 10. Рисунок оголеної жіночої фігури у ракурсі.</p> <p>Композиція фігури на аркуші. Пластична характеристика пози, ритму руху. Підпорядкування частин тіла основній позі. Передача форми.</p> <p>Завдання:</p> <p>10.1. Світлотіньовий рисунок оголеної жіночої лежачої фігури.</p> <p>Матеріали: прості олівці, формат А-1.</p>	24

*Рисунок виконується самостійно

Рекомендовані інформаційні джерела:

- Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.
 Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок,живопись, композиция.- М., 1981.
 Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
 Бучинський С.Л. Основы грамоти образотворчого мистецтва.-К.,1981.
 Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
 Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
 Смирнов Г.Б. Рисунки з натури.-К.,1992
 Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
 Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
 Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978

4.3. Організація самостійної роботи студентів

№ з/п	Назва теми	Форма контролю
1	Зарисовки голови людей різного віку та статі у різних поворотах.	Оцінювання рисунку
2	Завершення аудиторної роботи	Оцінювання рисунку
3	Завершення аудиторної роботи	Оцінювання рисунку
4	Рисунок автопортрету та портретів знайомих	Оцінювання рисунку
5	Зарисовки кисті руки у русі та ракурсі	Оцінювання рисунку
6	Начерки фігури людини з натури	Оцінювання рисунку

7	Завершення аудиторної роботи	Оцінювання рисунок
8	Зарисовки фігури людини у русі	Оцінювання рисунок

Рекомендовані інформаційні джерела:

Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації.-К., 1990.
 Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
 Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
 Бучинський С.Л. Основы грамоты образотворчого мистецтва.-К.,1981.
 Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
 Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
 Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978
 Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
 Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
 Смирнов Г.Б. Рисунки з природи.-К.,1992

V. Контроль якості знань студентів

5.1.Форми і методи поточного контролю

		Бали
3 курс – 5 семестр		
	Зарисовки гіпсової моделі голови	60
	Рисунок натюрморту з гіпсовою головою	40
	Підсумковий рейтинговий бал=Екзамен	100
3 курс – 6 семестр		
	Рисунок чоловічої голови з живої моделі.	50
	Рисунок портрету натурниці у головному уборі.	30
	Поточний рейтинговий бал=Залік	100
4 курс – 7 семестр		
	Рисунок гіпсового зліпку кисті руки і стопи у різних ракурсах	30
	Світлотіньовий рисунок анатомічної гіпсової моделі фігури людини	30
	Рисунок напівоголеної сидячої чоловічої фігури.	40
	Підсумковий рейтинговий бал=Екзамен	100
4 курс – 8 семестр		
	Рисунки гіпсової моделі фігури людини у складній позі.	30
	Рисунок оголеної чоловічої фігури.	30
	Рисунок оголеної жіночої фігури у ракурсі.	30
	Підсумковий рейтинговий бал=Екзамен	100

5.2. Форми і методи підсумкового контролю

№п/п		Вид навчальної діяльності	Кількість балів
1	5 сем.	Підсумковий рейтинговий бал=Екзамен	100
2	6 сем.	Поточний рейтинговий бал=Залік	100
3	7 сем.	Підсумковий рейтинговий бал=Екзамен	100
4	8 сем.	Підсумковий рейтинговий бал=Екзамен	100

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
65-69	D		
60-64	E	задовільно	
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

VI. Навчально-методична карта дисципліни „Спецрисунок”

Всього 450 год., самостійна робота – 218 год., лекції – 8 год., лабораторні – 224 год., індивідуальні заняття – 17

Тижень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Модулі	Модуль 1																
Лекції																	
Дати																	
Теоретичні розділи																	
Теми лекцій	Рисування гіпсових голів																
Теми семінарів																	
Лабораторні заняття	Замальовки гіпсової моделі голови людини у різних ракурсах.									Рисунок натюрморту з гіпсовою головою, що має характерні риси обличчя.							
Самостійна робота	Натурні зарисовки голови									Завершення аудиторної роботи							
Види контролю	Екзамен																

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Модулі	Модуль 2														
Лекції															
Дати															
Теоретичні розділи															
Теми лекцій	Рисування портрету														
Теми семінарів															
Лабораторні заняття	Рисунок голови натурника.								Рисунок портрету натурниці у головному уборі.						
Самостійна робота	Рисунок автопортрета та портретів знайомих								Завершення аудиторної роботи						
Види контролю	Залік														

Тиждень	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Модулі	Модуль 3																	
Лекції																		
Дати																		
Теоретичні розділи																		
Теми лекцій	Готуємось рисувати фігуру																	
Теми семінарів																		
Лабораторні заняття	Практичне вивчення анатомії руки і стопи людини.					Вивчення будови фігури людини з анатомічної гіпсової моделі.					Рисунок поясного портрету людини.							
Самостійна робота						Зарисовки кисті руки у русі та ракурсі				Начерки фігури людини з натури				Завершення аудиторної роботи				
Види контролю	Екзамен																	

Тиждень	1	2	3	4	5	6
Модулі	Модуль 4					
Лекції						
Дати						
Теоретичні розділи						
Теми лекцій	Рисування фігури людини					
Теми семінарів						
Лабораторні заняття	Передача складного руху. Рисунок гіпсової фігури*.		Рисунок оголеної чоловічої фігури*.		Рисунок оголеної жіночої фігури у ракурсі.	
Самостійна робота	Зарисовки фігури людини у русі			Завершення аудиторної роботи		
Види контролю	Екзамен					

VII. Основні і допоміжні інформаційні джерела для вивчення курсу

Основні

1. Аксенов Ю., Левидова М. Цвет и линия. Практ.руководство по рисунку и живописи. -М.: Сов.художник.1986.
2. Барщ А.О. Наброски и зарисовки. -М.; Искусство. 1970
3. Беда Г.В. Живопись. Учебник для пединститутов. -М.:Просв.,1986.
4. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
5. Белютін Е.М. Початкові відомості про малюнок.-К.,1966.
6. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.-К.,1973.
7. Бучинський С.Л. Основы грамоты образотворческого мистецтва.-К.,1981.
8. Гренберг Ю.И. Технология живописи. -М.: Искусство, 1982.
9. Горбенко А.А. Акварельная живопись для архитекторов.-К.:Буд.1991.
10. Неменский Б.М. Мудрость красоты. Книга для учителей.-М.:Просвещение.1981.
- 11.М.А.Кириченко, І.М. Кириченко, Основы образотворчої грамоти., Київ..Вища школа 2002.
12. Кузин В.С. Наброски и зарисовки. Пос. для учителей. –М.; Пр. 1981
13. Орловский Г.И. Учитель изо. искусства и его работа. –М.; Пр. 1972
14. Ростовцев Н.Н. Методика преподавания изобразительного искусства в школе.- М.,1988.
15. Ростовцев Н.Н. История методов обучения рисованию В 2 ч.-М.,1981-1982.
16. Харитонов М.Ф. Рисование мелом на классной доске. – М.; 1968
17. Шорохов Е.В. Методика преподавания композиции на уроках изобразительного искусства в школе. –М.; Пр.1977
18. Шорохов Е.В.Тематическое рисование в школе. –М.; Просв.. 1975
- 19.Энциклопедический словарь юного художника. –М.; Педагогика. 1983

Допоміжна:

1. Антонович Є.Л., Шпільчак В.Л. Малюнок і живопис Методичні рекомендації. -К., 1990.
2. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты Рисунок, живопись, композиция.- М., 1981.
3. Кириченко М.А. Основы образотворчої грамоти,- К.,1982.
4. Бучинський С.Л. Основы грамоты образотворческого мистецтва.-К.,1981.
5. Білецький П.О. Мова образотворчих мистецтв.- К.,1973.
6. Самокиш Н.С. Рисунок пером.- М.,1969.
7. Смирнов Г.Б. Рисунки з натури.-К.,1992
8. Гаманов В.Н. Рисунок й живопись Введение в теорию изображения.- М.,1971.
9. Ростовцев Н.Н. Учебный рисунок - М., 1976
10. Рабинович М.Ц. Пластическая анатомия человека, четвероногих животных и птиц. - М., 1978

VIII. Доповнення та зміни, внесені до робочої програми в 20___/20___ н.р.